

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

— 2-2023 —

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

B.Shermuhammadov, B.Qurbonova	
Hamkorlikdagi faoliyat treningini o'tkazish usullari.....	9
T.Egamberdieva, N.Gafurova	
Yangi O'zbekistonda xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishda gender tengligi masalalari	13
N.O'rinova	
Bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayyorlash texnologiyalari	17
I.Siddiqov	
Aralash ta'lim – bo'lajak tarixchilarda informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida	21
M.Barakayev, X.O'rinov	
Matematika o'qituvchisi tayyorlash metodik sistemasining nazariy jihatlarini.....	26
X.Umarov	
O'quvchilarda jinoyat va jazo tushunchalariga doir bilimlarni rivojlantirish tuzilmasi va komponentlari	31
N.Xodjibolayeva	
Talabalarda ekologik kompetentlikni shakllantirishda Abdurauf Fitratning ijtimoiy-ekologik qarashlarining ahamiyati	39
S.Uraimov	
Kichik maktab yoshidagi bolalarning jismoniy rivojlanganlik ko'rsatkichlarining pedagogik tahlili	44
D.Malikova	
Ta'lim makonida madaniy muhitning tarixiy omillari.....	48
A.G'ofurov	
Bo'lajak jismoniy tarbiya fani o'qituvchilarining sport turizmiga doir bilimlarini rivojlantirish tizimi.....	51
I.Sharofutdinov	
Ta'limni axborotlashtirish sharoitida bo'lajak pedagoglarning akmeologik kompetentligini rivojlantirish	59
J.Qurbonov	
Bo'lajak o'qituvchilarda intellektual madaniyatni rivojlantirishning integrativ ta'lim texnologiyalari.....	65
M.G'ofurova	
Boshlang'ich sinf matematika darslarida tadqiqot metodlarini qo'llashning samaralari	69
G.Maxsudova	
O'quvchilarda ekosavodxonlikni shakllantirishning rivojlantirishda milliy ma'naviy qadriyatlarining ahamiyati	74
V.G'aniyeva	
O'yinning bola faoliyati sifatidagi mohiyati va o'ziga xosligi	78
Sh.Karimova	
Talabalarning tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan mustaqil ishlarni tashkil etishning lokal-modulli texnologiyasi	82
F.Raximova	
Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim orqali bo'lajak tarbiyachilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish tizimini takomillashtirish muammolari	85
D.Rafikova, Z.Ibroximova	
Ta'limni modernizatsiyalash jarayonida smart texnologiyalardan foydalanishning istiqbollari va muammolari.....	88
U.Abduraximova	
Bo'lajak tarjimonlarning lingvomadaniy va kommunikativ kompetentligini rivojlantirish pedagogik-psixologik asoslari	92

**BO'LAJAK TARJIMONLARNING LINGVOMADANIY VA KOMMUNIKATIV
KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI****ПЕДАГОГИЧЕСКО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИ
КОММУНИКАТИВНОЙ И ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ
ПЕРЕВОДЧИКОВ****PEDAGOGICAL- PSYCHOLOGICAL BASIS OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE
AND LINGVOCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE TRANSLATORS****Abduraximova Umida Shuxratovna¹****¹Abduraximova Umida Shuxratovna**

– Farg'ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo'lajak tarjimonlarning lingvomadaniy va kommunikativ kompetentligini rivojlantirish pedagogik-psixologik asoslari taraqqiyotining muhim omili ekanligi to'g'risidagi fikr-mulohazalar bayon qilingan. Lingvomadaniyat – til va madaniyat tushunchalari o'rtasidagi munosabatni o'rganadigan tilshunoslikning yangi bo'limidir. Maqolada shu haqida yoritilgan.

Аннотация

В данной статье изложено мнение о том, что развитие языковой, культурологической и коммуникативной компетентности будущих переводчиков является важным фактором развития педагогических и психологических основ.

Abstract

This article describes the opinion that the development of linguistic, cultural and communicative competence of future translators is an important factor in the development of pedagogical and psychological foundations.

Kalit so'zlar: pedagogik-psixologik, lingvomadaniy, zamonaviy dunyoqarash, ijtimoiy zarurat, uzluksiz ta'lim, individual sifatlar, iqtisodiy taraqqiyot, ta'lim standartlari, Ta'lim va tarbiya, ilmiy-metodik.

Ключевые слова: педагогико-психологический, лингвокультурологический, современное мировоззрение, социальная необходимость, непрерывное образование, индивидуальные качества, экономическое развитие, образовательные стандарты, образование и обучение, научно-методический.

Key words: pedagogical-psychological, linguistic and cultural, modern outlook, social necessity, continuous education, individual qualities, economic development, educational standards, education and training, scientific-methodical.

KIRISH

Bugungi kunda xorijiy tillarni o'qitish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar, kompetensiya, kompetentlik tushunchalari, kommunikativ kompetensiyaning mazmun-mohiyati, kommunikativ qobiliyatning qoidalari yoritish dolzarblik kasb etmoqda. Shu o'rinda, ushbu maqolaning maqsadi kommunikativ kompetensiya va kompetentlik tushunchalarining mazmun-mohiyati aniqlashdan iborat. Shuningdek, kompetensiyaning tasnifi o'z ifodasini topgan. Kompetensiya so'zining 16 xil ma'nolarini psixologlar tomonidan 7 xil baholash shkalasidan foydalanilgani keltirilgan. Kommunikativ kompetensiya va kommunikativ qobiliyat tushunchalari tahlil etildi. Kommunikativ kompetensiya faoliyati va yo'nalishining tarkibiy qismlari aniqlangan. Bundan tashqari, chet tili bo'yicha kasbiy kompetensiyaning tasnifli komponentlarini o'rganishda kommunikativ vaziyatlarni 4 guruhga ajratgan holda kommunikativ kompetensiyaning tasnifli komponenti, muloqotga ta'sir qiluvchi omillar, kommunikativ mazmun va muloqotga kirishuvchanlik masalasi ham keltirilgan. Hamda, ushbu maqolada kasbiy kompetensiya negizida mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilish ko'nikmalarini shakllantirish ko'zda tutilgan. Xulosa o'rinda, maqolada muloqot qobiliyati shaxsiy ta'lim, integral sifat mazmunida qaralishi kerakligi ifodalangan.

Shu bilan birga, muloqot jarayonining strukturaviy tarkibiy qismlari kognitiv, motivatsion, hissiy va xulq-atvor xususiyatlarini hisobga olib, uning amalga oshirilishi shaxs kommunikativ faoliyatining samaradorligini, umumiy muloqot qobiliyatini belgilaydigan omillar ham aks etdi.

Xorijiy tillarni o'qitish bo'yicha S. Yu. Godunova (tilni rivojlantirish), L. K. Salnaya (chet tili muloqotiga kasbiy yo'naltirish), O.N.Fedorova (kompetentlik yondashuvda ingliz tiliga o'rgatish), N.A.Gazova (ingliz tili tilida mutaxassislarning kasbiy kompetentligini shakllantirish), I. R.Agasiyeva (maxsus matnlarni axborotli o'qishga o'rgatish), V. V.Bondareva (nofilologik fakulteti talabalarida chet tili yozma nutqiga o'rgatish), T. N. Suxareva (ingliz tili materiallari asosida so'z ishlatishda kommunikativ strategiyalarni shakllantirish), Ye.P. Uoseva (1-bosqich talabalarida ingliz tilidan monologik nutqini shakllantirish), M. H. Qoraxodjayeva (nofilologik guruh talabalarining kasbiy nutqini fe'l asosida shakllantirish metodikasi), N.V.Zemlyanskaya (og'zaki nutq darajasi), S. A. Gadjiyeva (og'zaki nutqning grammatik tomonlari), J. V. Ilin (ingliz tilini o'rganish jarayonida kasbiy o'z-o'zini anglash), A. V. Gavrilov (eshitish darajasi)larning tadqiqot ishlari mavjud. Mazkur tadqiqotlarda kommunikativ kompetensiya bo'yicha tadqiqot ishlarini olib borilgan. Bunda kommunikativ kompetensiya va kompetentlik tushunchalarining mazmun-mohiyati aniqlash maqsadga muvofiqdir.

Kompetensiya — u yoki bu soha bo'yicha bilimdonlik.[1:169] “Kompetensiya” (lot. competo — erishyapman, munosibman, loyiqman) — 1) muayyan davlat organi (mahalliy o'zini o'zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning qonun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi; 2) u yoki bu sohadagi bilimlar, tajriba. Kompetensiya so'zining 16 xil ma'nolarini psixologlar tomonidan 7 xil baholash shkalasidan foydalanishdi (internet-uyushma psixologlar ekspert). Ekspertlar tomonidan qayd etilgan tushunchalar quyidagilardan iborat:

- ishlab chiqarish masalalarini yecha olish qobiliyati;
- aniq vaziyatlarda bilim va ko'nikmalarni qo'llay olish qobiliyati;
- kasbiy standart tavsifiga mosligi;
- tashkilot tomonidan subyektning sifatli faoliyatini shakllantirish maqsadida ishchiga qo'yilgan talab;
- ishchining xulq-atvor me'yorlari tashkilotga mosligi;
- bilim, ko'nikma va malakalar (BKM), qobiliyat, motiv, shaxs, kommunikativ sifatlar va boshqa tushunchalarning umumiy yig'indisi;
- sifatli ishga tayyorgarligi va ko'nikmasi;
- lavozim vazifalariga mas'ulligi va vakolati;
- BKM+kasbiy muhim sifatlar;
- kompetensiyaning turli jihatlari;
- kasbiy muhim sifatlar tashkilotchilik konteksti bilan birgalikda;
- kasbiy tajribani chuqur anglanishi;
- shaxsiy xususiyat, individuallik;
- muvaffaqiyatli faoliyatda inson omili;
- samarali ishlab chiqarish faoliyati mezonlari;
- ijodkorlik;
- aniq tashkilotlarda ishlab chiqarish vazifalari.

NATIJALAR

Natijada, kompetensiya bu — bilimlar, ko'nikmalar, malakalar, sabab omillari, shaxsiy sifatlar, maqsadli vaziyatlarning umumiy uyg'unligi bo'lib, qaysiki aniq tashkilot, aniq guruh, aniq ish joyida, aniq ishlab chiqarish jamoasi ijrochilarining samarali yechimlarini ta'minlab beradi.[2:307]

Kompetentlik tushunchasi deganda, ma'lum bir sohada talaba (masalan, bo'lajak o'qituvchi) tomonidan egallangan kompetensiya, ya'ni ma'lum bir sifatning to'liq shakllangan majmui tushuniladi.[3]

Kompetentlik tushunchasi (lotinchadan competentia, compete so'zidan olingan bo'lib — “birgalikda erishaman, qozonaman, mos kelaman, to'g'ri kelaman” degan ma'noni bildiradi) lug'atlarda esa “nimadir to'g'risida fikr yuritishga yo'l beradigan bilimlarga ega bo'lish”, “xabardor bo'lmoq, huquqli bo'lmoq” degan ma'noni bildiradi. Amalda barcha lug'at tuzuvchilar “kompetentlik” va “kompetensiya” kategoriyalarini chegaralab qo'yadi. Kompetentlik ta'rifi o'xshash va bir-birini o'rnini egallaydi (to'ldiradi), shu bilan bir vaqtda kompetensiya so'zi uchun yagona izohlash yo'q, bu tushuncha “vakolatlar yig'indisi (huquq va majburiyatlar) qandaydir organ yoki lavozimli shaxsning qonun, nizomlar bilan belgilab qo'yilgan ushbu organ yoki boshqa holatlar”, “nimanidir to'g'risida fikr yuritishga yo'l beradigan bilimlarga ega bo'lish (egallik qilish)”, “kimdir yaxshi xabardor bo'lgan savollar to'plami (sohasi)” tushuniladi.

Kompetentlik tushunchasi ta'lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik "noan'anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o'zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o'zaro munosabatlarda yangi yo'l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to'la ma'lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik"ni anglatadi. Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini emas, balki har bir mustaqil yo'nalish bo'yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o'zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o'rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma'lumotlarni izlab topish, ularni qayta ishlash va o'z faoliyatida qo'llay bilishni taqozo etadi. Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyati quyidagicha yoritiladi:

1. Ijtimoiy kompetentlik — ijtimoiy munosabatlarda faollik ko'rsatish ko'nikma, malakalariga egalik, kasbiy faoliyatda subyektlar bilan muloqotga kirisha olish.

2. Maxsus kompetentlik — kasbiy-pedagogik faoliyatni tashkil etishga tayyorlanish, kasbiy-pedagogik vazifalarni oqilona hal qilish, faoliyati natijalarini real baholash, BKMni izchil rivojlantirib borish bo'lib, ushbu kompetentlik negizida psixologik, metodik, informatsion, kreativ, innovatsion va kommunikativ kompetentlik ko'zga tashlanadi.

3. Shaxsiy kompetentlik — izchil ravishda kasbiy o'sishga erishish, malaka darajasini oshirib borish, kasbiy faoliyatda o'z ichki imkoniyatlarini namoyon qilish.

4. Texnologik kompetentlik — kasbiy-pedagogik BKMni boyitadigan ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish, zamonaviy vosita, texnika va texnologiyalardan foydalana olish.

5. Ektremal kompetentlik — favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofatlar, texnologik jarayon ishdan chiqqan)da, pedagogik nizolar yuzaga kelganda oqilona qaror qabul qilish, to'g'ri harakatlanish malakasiga egalik. Chet tili bo'yicha kasbiy kompetensiyaning tasnifli komponentlarini o'rganishda kommunikativ vaziyatlarni [4:205] guruhga ajratgan, ya'ni kommunikativ kompetensiyaning tasnifli komponenti, muloqotga ta'sir qiluvchi omillar, kommunikativ mazmun va muloqotga kirishuvchanlikdir.[5]

Kommunikativ kompetensiya — murakkab kommunikativ ko'nikma va ko'nikmalarini egalik, yangi ijtimoiy tuzilmalar yetarli ko'nikmalarini shakllantirish, muloqot madaniy normalar va cheklovlar bilim, aloqa sohasida bojxona, urf-odatlar, etiket, odob-axloq, ta'lim, aloqa vositalari oriyentatsiya bilim, milliy, sinf mentalitetiga xos va, bu kasb doirasida ifodalangan.

Kommunikativ kompetensiya — bu muloqot qobiliyatlari, bilim, ko'nikma va ko'nikmalar, biznes aloqalari sohasida hissiy va ijtimoiy tajribani o'z ichiga olgan shaxsning umumiy kommunikativ xususiyatidir.

Muloqot qobiliyati quyidagilardan iborat:

— muloqot qilish kerak bo'lgan kommunikativ vaziyatning ijtimoiy-psixologik prognozini berish;

— muloqot jarayonini ijtimoiy-psixologik jihatdan dasturlash, kommunikativ vaziyatning o'ziga xosligiga asoslangan;

— kommunikativ vaziyatda aloqa jarayonlarini ijtimoiy-psixologik boshqarishni amalga oshirish.

Kommunikativ qobiliyat umumiy madaniyatni va uning professional faoliyatida o'ziga xos namoyonlarini sintez qiluvchi integral sifatdir. Kommunikativ kompetensiyaning shartlaridan biri, muayyan qoidalar va talablarni bajarishdir. Ushbu qoidalarning eng muhimlari quyidagilar:

1. Eng keng tarqalgan qoida — bu o'z-o'zidan tushunilmagan yoki to'liq tushunilmagan bo'lsa, fikr bildirishni boshlashning iloji bo'lmagan qoidadir.

2. Tushunish uchun doimiy tayyorgarlik qoidasi. Ko'pincha semantik va shaxsiy to'siqlar mavjud bo'lib, ular ko'pincha xabarlarini to'liq va noto'g'ri tushunishga olib keladi.

3. Aniqlik qoidasi. Noma'lum, noaniq so'zlardan qochish kerak va begona yoki yuqori ixtisoslashgan atamalardan foydalanmaslik lozim.

4. Og'zaki bo'lmagan signallarni nazorat qilish qoidasi. Faqat nutqingizni va xabarning mazmunini nazorat qilish yetarli emas. Bundan tashqari, uning tashqi eskort — yuz ifodalari, imo-ishoralari, intonatsiyasi, pozitsiyasi bilan bog'liq bo'lgan qismida uning shaklini nazorat qilish kerak.

5. O'z nohaqligi qoidasi. Aloqa paytida har doim shaxsiy nuqtai nazar noto'g'ri bo'lishi mumkinligiga ruxsat berish kerak. Bu ko'pincha jiddiy xatolardan ogohlantiradi.

PEDAGOGIKA

6. Joy va vaqt qoidasi. Har qanday xabarning samaradorligi o'z vaqtida amalga oshiriladigan eng munosib vaziyatni tanlashda keskin oshadi.

7. Ochiqlik qoidasi. Yangi ochilgan vaziyatlarning ta'siri ostida o'z nuqtai nazarini qayta ko'rib chiqishga tayyor bo'lishni, shuningdek, suhbatdoshning nuqtai nazarini qabul qilish va hisobga olish qobiliyatini anglatadi.

8. Faol va konstruktiv tinglash qoidasi samarali kommunikatsiyalarning asosiy shartlaridan biridir.

9. Fikr-mulohaza qoidalari. Bu qoida, oxir-oqibatda, kommunikativ jarayonning asosiy maqsadiga erishishni ta'minlaydi — o'zaro tushunish.[6]

Kommunikativ kompetensiya asosini quyidagilar tashkil qiladi:

— muloqotni tashkil qilish — shaxslararo muloqot ko'nikmasi;

— muloqotni, kontaktni saqlash, teskari aloqani o'rnatish; muloqot natijalarini analiz qilish.[7:82]

H.Mustafayeva o'z tadqiqotida ingliz tili grammatikasini ijtimoiy-gumanitar fakultetlar o'zbek guruhlar talabalari tomonidan o'zlashtirishning lingvodidaktik tamoyillari, metodik vositalari to'liq bir majmua sifatida tadqiq etgan.[9] Tadqiqotchi olim T.Madraximov ingliz tili so'zlashuv nutqining strukturaviy, funksional-semantik va pragmatik xususiyatlari kommunikativ tilshunoslik hamda qiyosiy tipologik nuqtai nazardan tahlilga oid muammolarni o'rgandi. So'zlashuv nutqining uslubiy varianti sifatida tasvirlash va tahlil qilish bilan cheklanib qolmasdan, uning sifat xarakteristikasini belgilab beruvchi omillar ham aniqlandi etno-sosiolingvistik, kognitiv-kommunikativ, paralingvistik, ruhiy-fiziologik, modallik, individual omillar turli lisoniy birliklar misolida yoritib berildi.[10]

Psixologik va pedagogik adabiyotlarda kompetensiyaning turli ta'riflari keltirilgan:

Kommunikativ kompetensiya — bu ichki resurslar uchun zarur bo'lgan tizim samarali kommunikativ qurilish shaxslararo o'zaro munosabatlarning muayyan doirasidagi harakatlar.

Kommunikativ kompetensiya — bu shaxslararo tajribani shakllantirishning darajasi, ya'ni ta'lim bilan o'zaro muloqot qilish shaxs talab qiladigan boshqalar, o'z qobiliyatlari va ijtimoiy mavqeyi doirasida ushbu jamiyatda muvaffaqiyatli ishlash uchun.

Kommunikativ kompetensiya — bu muayyan narsalarni qo'yish va hal qilish qobiliyati aloqa vazifalari turlari: maqsadlarni aniqlash aloqa, vaziyatni baholash, hisobga olish hamkorning niyatlari va aloqa usullari (hamkorlar), yetarli strategiyalarni tanlash, aloqa muvaffaqiyatini baholash, o'z nutq xatti-harakatlarini o'zgartirishga tayyor bo'lish.

Nutq faoliyatining asosiy til materiali o'z ichiga fonetik, grammatik, leksik materiallarni oladi. Til materiallarning xususiyatini, ularni faollashtiriladigan nutq faoliyatining turli xususiyatlari hisobga olinib, ular maxsus tamoyillar asosida tanlanadi.

Har bir til materiallari o'zining tanlash tamoyillariga ega. O'quvchi yoki talaba ingliz tili materialini o'rganayotganda o'zbek, rus tillarining xususiyatlari unga ta'sir qiladi. Bunga ahamiyat berilishi va hisobga olish zarur. Har bir til materiali o'zini o'rgatish xususiyatlariga, metod, yo'l, usullariga, tanlash tamoyillariga, interferensiyasiga egadir.

Kommunikativ kompetensiyaga ega bo'lish faoliyat yo'nalishi uning tarkibiy qismlarini aniqlash imkoniyatini belgilaydi:

— motivatsion va qiymat komponenti;

— kognitiv komponent;

— hissiy komponent;

— xulq-atvor komponenti.[11:8]

Til- bu ijtimoiy mahsul, insonlarning bir-birini o'zaro tushunish vositasidir. XX asr boshlaridan beri ko'plab ilmiy nazariyalar, tili va madaniyat ajralmas birlik degan g'oyaga asoslana boshladi. Madaniyat tilshunoslik bilan shunchaki yonma-yon soha sifatida emas balki "inson siri, til va matn sirini chuqur tahlilsiz tushunib bo'lmaydi" deb tadqiq qilinadi. Shuningdek, hozirda tilshunoslikda yangi soha sifatida lingvomadaniyat kirib kelmoqda. Til va madaniyatning masalalari bilan asosan lingvomadaniyatshunoslik sohasi shug'ullanib kelmoqda. Ilm-fanning til va madaniyat munosabatlariga bo'lgan qiziqishlar XX asr oxirida yangi tilshunoslik fani paydo bo'lishiga olib keldi. Ushbu fanning mavzusi – til va madaniyatning o'zaro ta'siri, ularning birlashishi, ya'ni til madaniyati. Madaniyat va til teng ekstremal hodisalar deb hisoblanadi va madaniyatning mazmuni sifatida keng ma'noda tushunilgan til, shuningdek, ushbu kontentning mavjudligi va mavjudlikshakli hisoblanadi. Til milliy madaniyatning eng katta boyligidir va til, bilimli va axloqiy ongga ega bo'lgan INSON

nafaqat bir obyekt va madaniyat mavzusini anglatadi, balki bu biz uchun eng qiziqarli, interfaol muloqot objekti va mavzusidir.

Lingvomadaniyat – til va madaniyat tushunchalari o'rtasidagi munosabatni o'rganadigan tilshunoslikning yangi bo'limidir. Lingvomadaniyatshunoslik XXasr oxiri va XXI asr boshlarida, etnolingvistika, psixolingvistika va kognitiv kabi yangi sohalar bilan bir qatorda paydo bo'lgan. Lingvistikani bu yangi sohasining rivojlanishi V.N.Telia, V.V.Vorobev, V.G.Kostomarov va V.A.Maslova kabi olimlarning bir qancha ilmiy tadqiqot ishlari bilan bog'liqdir. Shu sohaning eng mashhur ilmiy ishsifatida V.A.Maslovaning kitobi e'tirof etilgan. Bunda hozirgi kundagi lingvokulturalogik tadqiqotning mavjud tendensiyalarini tasvirlagan.

V.Maslova tadqiqotlarida "lingvomadaniyatshunoslik" atamasi fanda tilshunoslik va madaniyatshunoslikni kesib o'tuvchi fan ma'nosini bildiradi. Bu fan millatning madaniyatini tilda aks ettirishini va mustahkamlashni o'rganadi. V.V.Vorobev tilshunoslikka lingvokulturalogik tahlilning asosiy birligini, uni tilning dialektik birligi va tilga oid bo'lmagan (konseptual va obektiv) mazmunda kiritdi. V.V.Krasskiyning fikriga ko'ra, lingvokulturalogiyaning asosini mental-til kompleksining madaniy – tarixiy qatlamiga kirishimiz mumkin bo'lgan "kanal" xususiyatiga ega til birligi va diskurs tashkil qiladi.

Madaniy tilshunoslik ilm-fanning nazariy va analitik rivojlanishini (murakkab tizimlarni o'rganish va bilim qobiliyatini taqsimlashni) va antropologiyani tezlashtiradi. Madaniy tilshunoslik turli tillar madaniy tushunchalarni aks ettiradi, jumladan madaniy naqshlar, madaniy toifalar va madaniy metafora ularning xususiyatlaridan foydalanadi. Madaniy tilshunoslik doirasida til tilga, madaniy bilim darajasiga bog'liq. Madaniy tilshunoslikning yondashuvlari amaliy tilshunoslikning ba'zi tarmoqlarida, jumladan, madaniyatlararo muloqotni va kontakt uslubiyatlarini o'zlashtiradigan usullarini qo'llaydi. Shu bilan birga, ayrim tadqiqotchilar madaniyatning til tuzilmalariga bevosita bog'liqligini aniqlashga qaratilgan lingvistik-madaniy tadqiqotlar metodologiyasining ilmiy bilimlarning asosiy mezonlariga javob bermasligiga ishonadilar. Bu bizga "lingvokulturologiya"ni psevd-ilmiiy-nazariya soniga moslashtirish imkonini beradi.

MUHOKAMA

Xususan, madaniy lingvistika uslublari xorijiy va "muhojir" tilshunoslar tomonidan qo'llab-quvvatlanmaydi. Ta'rifni tahrirlash lingvomadaniy izlanishlarni madaniyat bilan yaqin aloqada til sifatida o'rganish odatda qabul qilinadi. Lingvokulturologiya–tillarning aks ettiruvchanlik nazariyasiga asoslangan turli tillar (xalqlar) til-madaniy sohalarini ziddiyatli tahlil qiladigan, tillarda aks ettirilgan madaniy qadriyatlarining faoliyat ko'rsatadigan tizimi sifatida obyektlarni xolis mazariy-tavsifiy o'rganish "Lingvokulturologiyaning asosiy objekti, muallif "madaniyat va tilni uning ishlash jarayonida o'zaro munosabatlari va o'zaro aloqasi va bu o'zaro ta'sirning yagona tizimiy yaxlitlikda talqin qilinishi" deb nomlanadi va mavzu "tillararo muloqot tizimida va uning madaniy qadriyatlariga asoslangan jamiyatning milliy shakllari" -"dunyodagi lingvistik rasm" ni tashkil etuvchi har bir narsadir. Til–madaniy obyektlarni o'rganish semantika, sintaktikalar va pragmatikalarning birligini tashkil etuvchi tizim usulini qo'llash orqali amalga oshiriladi va ular sizning "til va lingvistik tarkibning dialektik ravishda bog'langan bo'linmalari" deb atalishiga imkon beradi.

V.V. Redsning ta'rifiga ko'ra lingvokulturologiyani "dunyodagi milliy tasvirni o'rganish bilan bevosita bog'liq, tilni tushunish, aqliy zahmatli kompleksning xususiyatlari" bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lgan til va nutqda madaniyatning namoyish va namoyishini o'rganadigan intizom" sifatida tanitiladi.

Aloqa uchun til-kognitiv yondashuvni qo'llash tavsiya etiladi, chunki umumiy tilshunoslik va milliy aniqlangan komponentni tahlil qilishga imkon beradi. Biroq, muallif etnopsixolingvistik va lingvokulturologiya o'rtasida aniq chegarani aniqlamaydi: ularning muammolari umumiyliги tasdiqlangan, ikkalasining ham paydo bo'lishi uchun nazariy sharoitlar Sapir-Vhorf gipotezasi deb hisoblanadi va tadqiqot uslubida farqlar yo'q. E.I. Zinoviyevaning va E.Yurkovaning ta'rifi "Lingvokulturologiyani turli tillardagi tillar bo'linmalari, nutqiy faoliyat, nutq xulq-atvori va nutq ni o'rganish orqali muayyan tilning spikerlari olami haqidagi bilimlarni turli xil usullar bilan tanishtirishning filologik fani sifatida tan olishimiz mumkin. Bu esa, ushbu obyektlarning tahlil qilingan birliklar, uning soyalari, kontsentsiyalari va assosiativiyalarning qiymatini tushuntiradilar. Tilshunoslik va hududiy tadqiqotlar 20-asrning oxiridan boshlab tilshunoslik, tilshunoslik va madaniyatshunoslik bilan shug'ullanuvchi rus olimlari o'rganish obyektini tavsiflovchi yangi atamalar bilan faol tanishganlar.

Lingvistik, bilim va axloqiy ongga ega bo'lgan shaxs nafaqat madaniyat obyektini va mavzusi, balki madaniyatlararo aloqalarni jadallashtirishga alohida e'tibor qaratadigan shaxslararo muloqot obyektlari va mavzusini ham anglatadi. So'nggi o'n yilliklarda kuzatilgan globallashtirish jarayonining jadal rivojlanishi bizni G'arb va Sharq haqidagi to'liq tushunchaga olib keldi. Biroq, bu "texnologik tushunish" dan boshqa narsa emas. Aslida, butunlay boshqacha, ko'p hollarda izolyatsiya qilingan madaniy joylar o'z dunyosida, boshqa ongga o'xshamaydigan, dunyoga nisbatan munosabatini, shaxsning roli va fikrlash tarzini belgilashda davom etmoqda.

XULOSA

Zamonaviy tilshunoslik tadqiqotining xarakterli xususiyati antropotsentrik paradigma bo'lib, bu inson konsepsiyasining dunyodagi Yaponiya tasviridagi tahlilining zarurligi va o'z vaqtida belgilanishini belgilaydi. Linvomadaniyat – zamonaviy tilshunoslikning yangi yo'nalishlaridan biri bo'lib, antroposentrik paradigmadoirasida o'rganiladi. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan shunday xulosa qilamizki, olimlarning tadqiqotlarida til va madaniyat o'zaro munosabati butunlay isbotlangan hamda, til va madaniyat deyarli bitta birlikni aks ettirishi tavsiflab berilgan. Tilda madaniy qadriyatlar aks etadi. Bularning har ikkisi bir-birini to'ldirib turuvchi vazifasi tilshunoslikning lingvomadaniyatshunoslikda o'rganiladi.

Xulosa qilib aytganda, muloqot qobiliyati shaxsiy ta'lim, integral sifat sifatida qaralishi kerak strukturaviy tarkibiy qismlari kognitiv, motivatsion, hissiy va xulq-atvor bo'lgan shaxslar uning amalga oshirilishi shaxsning kommunikativ faoliyatining samaradorligini, uning umumiy muloqot qobiliyatini belgilaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Педагогикадан атамалар луғати. — Тошкент: Фан, 2008. — 196 б.
2. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 4-жилд. Зебуннисо-Кониғил. — Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002. — 704 б.
3. Базаров Т.Ю., Ерофеев А.К., Шмелов А.Г. Коллективное определение понятия «компетенции»: попытка извлечения смысловых тенденций из размытого экспертного знания // Вестник Московского университета. — Москва, 2014. № 1. Серия 14. Психология. — С. 87–99.
4. Алиев И.Т. Педагогнинг касбий компетентлиги // Узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларни касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш муаммолари ва истиқболлари: Респ. илмий-амалий анжумани материаллари. — Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2013. — 55 б.
5. Маннопов Ж., Холматова А. Касб таълими ўқитувчисининг мустақил педагогик фаолият юрита олиш компетентлигини шакллантириш // Узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларни касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш муаммолари ва истиқболлари: Респ. илмий-амалий анжумани материаллари. — Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2013. — 209 б.
6. “Инновацион таълим технологиялари ва педагогик компетентлик” модули бўйича ўқув-услугий мажмуа. — Тошкент, 2017. — 230 б.
7. Марина О.А. Структурные компоненты иноязычной профессиональной компетенции как профессионального стратегического ресурса // Педагогические образование и наука. — № 5. — Москва, 2014. — 113 р.
8. Закинов Э. Ю. Коммуникативность как базис человеческого общения // Педагогические образование и наука. — № 6. — Москва, 2014. — 82 б.
9. Мустафаева Ҳ. Инглиз тили грамматикасини ижтимоий-гуманитар факультетлар талабаларига ўргатишнинг лингводидактик хусусиятлари: Дис. пед.ф.н. — Самарқанд, 2003. — 8 б.
0. Мадрахимов Т. Инглиз тили сўзлашув нутқининг функционал-семантик хусусиятлари: Дис. фил.ф.н. — Тошкент, 2008. — 154 б.
1. Дондокова Р.П. Сущностная характеристика и структура коммуникативной компетентности // Вестник Бурятского Государственного университета. 1.1. 2012. — С. 19. Электроник ресурс: — URL: <file:///C:/Users/LinK/Downloads/suschnostnaya-harakteristika-istruktura-kommunikativnoy-kompetentnosti.pdf>. Дата обращения: 29.09.2019
2. Дондокова Р.П. Сущностная характеристика и структура коммуникативной компетентности // Вестник Бурятского Государственного университета. 1.1. 2012. — С. 19. Электроник ресурс: — URL: <file:///C:/Users/LinK/Downloads/suschnostnaya-harakteristika-istruktura-kommunikativnoy-kompetentnosti.pdf>. Дата обращения: 29.09.2019